

М. П. Сорока,
к. е. н., докторант, Чорноморський державний університет імені Петра Могили

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНОЇ-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

Сформовано організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційної діяльності та комплексного розвитку конкурентоспроможної економіки регіону. Визначено завдання організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності регіону.

Formed in organizational and economic mechanism of innovation and investment and comprehensive development of competitive regional economy. Defined task of organizational and economic mechanism of innovation and investment in the region.

Ключові слова: державне регулювання, інвестиції, інновації, конкурентоспроможність, механізм, соціально-економічний розвиток, формування.

Keywords: state, regulation, investment, innovation, competitiveness, mechanism, socio-economic development, formation.

ВСТУП

Стабільний соціально-економічний розвиток в сучасних умовах наростання динаміки науково-технічного прогресу, коли відбувається радикальна зміна технологічної бази виробництва, є неможливим без відтворення основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі, тобто без постійного нарощування обсягів інноваційно-інвестиційної діяльності та підвищення її ефективності. Результатом цієї діяльності є науково-технічна продукція, що може являти собою новий конкурентоспроможний товарний продукт та випробувану технологію його виробництва, яка містить ноу-хау і захищена патентами, або ж комплекси обладнання з монтажем та здаванням відповідних споруд "під ключ", а також авторський нагляд, навчання кадрів замовника, консультації та інші технічні послуги. Сьогодні здійснення інвестиційної діяльності без забезпечення її інноваційної спрямованості фактично не має сенсу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні та прикладні аспекти комплексної проблеми розробки і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, зокрема О.І. Амоші, Я.Б. Базиліюк, С.І. Бандура, М.П. Бутка, О.С. Віханського, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, М.І. Долішнього, В.І. Захарченка, Т.М. Качали, В.І. Куценко, А.С. Лисецького, А.Г. Мазура, Л.О. Мармуть, І.Р. Михасюка, В.І. Пили, Р.А. Фатхутдінова, М.І. Фащевського, Л.Г. Чернюк, Ю.П. Шарова, Х. Віссема, П. Друкера, Р. Коха, Г. Мінцберга, М. Портера, А. Стрікланда, А. Томпсона, Д. Траута, П. Уденберга та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— сформулювати організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційної діяльності та комп-

лексного розвитку конкурентоспроможної економіки регіону;

— визначити завдання організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ефективне поєднання інноваційного та інвестиційного процесів забезпечується сукупністю певних форм і методів організаційно-управлінської та економічної роботи, які стимулюють названі процеси, тобто мова йде про формування відповідного організаційно-економічного механізму. Безпосередньо організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційної діяльності може бути розглянутий як такий, що складається з двох блоків: організаційного і економічного, функції яких реалізуються на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Функцією організаційного блоку є реалізація управлінських завдань, у тому числі через нормативно-правову регламентацію названої діяльності, а економічного — досягнення її економічної ефективності. Тобто економічний блок визначає пошук джерел фінансування інновацій, а організаційний — забезпечує їх доведення до первинного об'єкта інноваційно-інвестиційної діяльності. На практиці, проте, функції цих двох блоків організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності часто неможливо розрізнити — вони виглядають як взаємопоєднані операції, що випливають одна з іншої.

Еволюція сучасної ринкової економіки зумовлює існування процесу неперервного ускладнення внутрішньої структури організаційно-економічного механізму, що має забезпечувати успішне здійснення відміченої діяльності. Так, за останній період зазнали змін практично всі складові цього механізму та відповідно всі сторони названої діяльності. Передусім треба відмітити, що сьогодні значно розширився перелік джерел фінансування заходів з розробки та впровадження у життя інновацій. Серед цих джерел, поряд із державними асигнуваннями, наявні власні засоби виробничих фірм та науково-технічних організацій, кредитні ресурси, приватні кошти населення, кошти некомерційних організацій, іноземний капітал.

Перебувають у процесі змін і процедури організаційно-економічної підтримки інноваційної діяльності. Нині вони, зокрема, передбачають: визначення пріоритетних напрямів відміченої діяльності, рейтингову оцінку об'єктів підтримки, визначення сум бюджетних асигнувань, розробку і реалізацію комплексу заходів щодо підтримки малого інноваційного бізнесу [5, с. 6].

Загалом сучасна ринкова організація господарювання змінює класифікацію об'єктів планування і фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності. В основу названої класифікації покладено різновиди науково-технічної продукції, що реалізується замовнику. Відповідно вона може виступати в якості об'єкта оснащення, тобто являти собою нововведення, спроможне окупити затрати на його придбання та підвищити конкурентоспроможність фірми. Натомість в якості об'єкта виробництва вона може являти собою науково-технічну інфор-

мацію, необхідну для розробки і освоєння нововведення.

У цілому, об'єктом фінансування інноваційної діяльності є інноваційний проект та його результат. За рівнем охоплення інноваційного циклу можна виділити повні інноваційні проекти (вони включають маркетинг, науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, освоєння нововведень, розгортання їх випуску, сервісне обслуговування, утилізацію і заміну фізично і морально зношених зразків) і неповні інноваційні проекти (вони включають або перші, або завершальні етапи інноваційного циклу). За ступенем радикальності вирізняються революційні та еволюційні інноваційні проекти. За об'єктами розвитку можуть бути виділені інноваційні проекти, спрямовані на створення: товару чи послуги, метода виробництва, ринку певної продукції, джерел сировини, структури управління.

Основним завданням організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності виступає формування і розвиток інноваційної інфраструктури, тобто мережі організацій різного профілю, призначенням яких є створення оптимальних умов для поєднання фінансових потоків та інноваційних розробок з метою їх практичного впровадження. Це, насамперед, науково-виробничі об'єднання, що виробляють інноваційну продукцію та фінансові структури, що мають на меті інвестиції у розвиток інноваційної діяльності. При цьому науково-виробничі об'єднання можуть мати форми акціонерних товариств, малих підприємств, спільних підприємств та ін., а відповідні фінансові структури являти собою фінансово-промислові групи, холдинги, консорціуми, що включають у своєму складі банки, страхові компанії і фонди зорієнтовані на підтримку інноваційної діяльності.

Розглядаючи питання про організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційної діяльності, треба відмітити, що характерною особливістю здійснення інноваційного процесу є, насамперед, його ризиковий характер. За деякими підрахунками, ймовірність втілення нової ідеї у новому продукті досягає лише 8,7 %. Згідно з іншими даними, комерційний успіх будь-якого нововведення становить близько 10 %. Відмічені моменти зумовлюють обережне ставлення потенційного інвестора до запропонованого йому об'єкту вкладання коштів [1, с. 399].

З ризиковим характером інноваційно-інвестиційної діяльності також пов'язані виникнення і розвиток особливих венчурних, тобто ризикових форм інноваційного підприємництва та його фінансування. Венчурні підприємства мають у своїй діяльності певні особливості. Так, вони не повертають вкладені в них інвестором кошти і не виплачують відсотки на ці вкладення. В той же час інвестор отримує права на всі "ноу-хау", інновації і засновницький прибуток від ризикованих підприємств у разі їхнього успіху [4, с. 178].

Розглядаючи проблеми створення інноваційної інфраструктури, треба мати на увазі, що загалом сутність поняття інфраструктури як явища економічного життя передбачає його регіональний вимір. Зазначене безпосередньо стосується інноваційної інфраструктури, у процесі формування якої надзвичайно важливим є регіональний аспект. Цей аспект передбачає істотний

вплив на комплексний розвиток регіонів, передусім через подолання регіональних диспропорцій, шляхом розміщення на конкретних територіях передових інноваційних виробництв, що в цілому буде сприяти припливу інвестицій в регіони.

Головну роль у цьому зв'язку мають відігравати такі інноваційні форми територіальної організації продуктивних сил, як технологічні парки (технопарки) і технополіси.

Науково-технологічний парк являє собою технологічний центр, організований на спеціально відведених і підготовлених територіях, на яких знаходяться зв'язані центральними пунктами технологічного обслуговування науково-дослідні інститути, лабораторії, експериментальні центри та невелика кількість підприємств з передовою технологією, що виконують замовлення, пов'язані зі створенням і освоєнням певних інноваційних розробок [2, с. 23].

Технополіс — це структура, подібна до технопарку, але відмінна тим, що включає в себе також невелике місто (чи інший населений пункт), де розміщені наукові й науково-виробничі комплекси. В рамках технополісу виконується певний інноваційний цикл, включаючи підготовку кадрів. Невід'ємними елементами технополісів повинні бути венчурні (ризикові) фірми і акціонерні комерційні банки [2, с. 26].

Необхідною умовою створення і успішного функціонування зон технологічного типу, тобто технопарків і технополісів, як свідчить досвід економічно розвинених країн, є наявність університету чи науково-дослідного центру світового рівня, а також технологічної інфраструктури, висококваліфікованої робочої сили та венчурного (ризикового) капіталу [6, с. 276].

Підтримка розвитку зон технологічного типу на загальнодержавному та місцевому рівнях (тобто, з боку уряду та муніципалітетів) відбувається у вигляді надходження з їх боку замовлень на інноваційні розробки, шляхом забезпечення пільгової чи безкоштовної оренди виробничих та офісних приміщень, надання лабораторного устаткування, консультаційних послуг, проведення експертизи винаходів тощо [6, с. 276].

У цілому, виходячи зі світового досвіду, треба зазначити, що державна участь є об'єктивно необхідною передумовою для розвитку інноваційної інфраструктури та успішного здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності. Ця участь може бути, як прямою — шляхом державного фінансування зазначеної діяльності, так і опосередкованою — через різні форми її державної підтримки. Так, в економічно розвинених країнах конкретні асигнування коштів державного бюджету на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки стосуються, перш за все найбільш капіталоемних пріоритетних напрямів, здійснюються у вигляді укладання контрактів. Окрім того, у якості організаційної форми прямої державної підтримки, передусім на регіональному рівні, використовуються субсидії (гранти) і бюджетні кредити.

Також розвиток технопарків і технополісів, які уособлюють найвищий рівень формування регіональної інноваційної інфраструктури, відбувається за безпосе-

редньої підтримки державної влади, що надає цілий ряд преференцій в податковій сфері, у багатьох моментах подібних до того, як це відбувається стосовно вільних економічних зон.

Істотним моментом інноваційної діяльності є те, що наукове значення здійснюваного інноваційного проекту може бути отримане набагато раніше початку його реалізації, якщо воно буде відображене в патенті, ноу-хау та інших формах реалізації права інтелектуальної власності. Також нерідко в неповних інноваційних проєктах, зокрема у процесі дослідно-конструкторських робіт та випробуванні дослідних зразків, використовується наукове знання, створене в рамках інших проєктів.

У зв'язку із цим важливого значення у якості елемента організаційної складової організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності набуває система патентування та охорони прав інтелектуальної власності загалом. Забезпечення умов для її результативної роботи є цілковито функцією державних органів влади і має відбуватись в рамках нормативно-правової регламентації. В сучасних умовах саме ефективно функціонуюча державна система охорони результатів інтелектуальної праці виступає одним з найважливіших стимулів активізації інноваційної діяльності. Ефективність роботи цієї системи характеризується наявністю ринку об'єктів інновацій, можливістю отримання дієвого захисту прав інтелектуальної власності, що, у свою чергу, надає можливості для отримання легального прибутку.

Проблеми охорони інтелектуальної власності на сьогодні займають одне з найголовніших місць в економічній політиці розвинених країн. Це стало вже не просто юридичними або комерційними питаннями, а, швидше, політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою держави, яка вимагає зацікавлення стратегічних підходів до їх розв'язання [3, с. 35]. Система патентування та охорони прав інтелектуальної власності нині також розглядається у якості елемента інноваційної інфраструктури.

Загалом, як відмічається в спеціальній літературі, інноваційна інфраструктура включає в себе наступні елементи:

- виробничо-технологічні структури (технопарки, технополіси, інкубатори технологій, інноваційні центри, інноваційно-технологічні, венчурні та інжинірингові фірми, а також фірми, що виробляють імпортозамінну продукцію);

- об'єкти інформаційної системи (аналітичні, статистичні центри, інформаційні бази і сайти); організації з підготовки і перепідготовки кадрів у сфері технологічного менеджменту, комерціалізації результатів науково-дослідних і дослідних робіт;

- фінансові структури (бюджетні, позабюджетні, венчурні, кредитно-гарантійні організації небанківського сектора, банки, промислово-фінансові групи, страхові компанії та фонди орієнтовані на технологічну інноваційну діяльність);

- систему експертизи (центри, що надають експертні висновки для виробників, інвесторів страхових служб та ін.);

— систему патентування, ліцензування і консалтингу з питань охорони, захисту, оцінки і використання об'єктів інтелектуальної власності та оцінки щодо практичної реалізації наукових результатів;

— систему сертифікації, стандартизації і акредитації [3, с. 36].

Аналіз тенденцій інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні вказує на нагальну необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму цієї діяльності, передусім шляхом розвитку інноваційної інфраструктури на регіональному рівні, де відбувається її безпосередня локалізація.

У нашій країні основні засади фактично існуючого до сьогодні організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності було сформовано у попередні десятиліття, в умовах гранично одержавленої і централізованої економічної системи, визначальною характеристикою якої виступало адміністративне планування. Зазначена економічна система являла собою мобілізаційну модель економіки, як економічного базису наддержави, і цілковито відповідала меті максимальної концентрації зусиль на певних вузьких напрямках для забезпечення військового паритету в умовах глобального протистояння двох конкуруючих суспільно-політичних систем.

Однак, за такої ситуації були практично відсутні умови для розвитку інноваційної інфраструктури, що відповідала б вимогам сучасної ринкової економіки. Зокрема, не могло бути передумов для реалізації принципів венчурного фінансування наукоємних інноваційних розробок. Натомість кошти на інноваційну діяльність розподілялись з державного бюджету шляхом адміністративного лобіювання, передусім міністерствами і відомствами військово-промислового комплексу. Однак це стало причиною виникнення характерного стилю роботи вітчизняного господарського керівництва, коли основні зусилля прикладаються не на пошук оптимального місця на ринку, а на "вибивання" коштів з державного бюджету та віднайдень можливостей їх неповернення, з тим щоб турбота про забезпечення належних результатів своєї діяльності відсувалась на другий план.

Разом із тим, треба відмітити, що хоча сформована в нашій країні мобілізаційна модель економіки зумовлювала успішне освоєння інновацій переважно військового призначення, однак вітчизняна науково-інноваційна сфера відзначалась високим рівнем науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок в багатьох галузях.

Тому стратегічним завданням організаційно-економічного забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в нашій державі, поряд із формуванням відповідної сучасним вимогам інноваційної інфраструктури, має стати збереження існуючого інноваційно-наукового потенціалу.

У зв'язку із цим найважливішим елементом організаційно-економічного механізму інноваційно-інвестиційної діяльності видається ресурсне забезпечення відповідних проєктів і програм.

Однак, для нашої держави сьогодні навряд чи зараз можливе інтенсивне нарощування інвестиційного попиту, навіть у пріоритетні галузі, тоді як скорочуються витрати з державного бюджету на науку та знижується частка наукоємної продукції у національному ВВП. Також бюджети різних рівнів виділяють мінімум коштів чи взагалі не виділяють їх на технічне переозброєння наявного виробничого потенціалу. У цілому, на сьогодні у виробничій сфері рішення приймаються здебільшого власниками капіталу і товаровиробниками, які, будучи стурбовані виживанням свого бізнесу, недостатньо уваги приділяють виробничим інвестиціям і нововведенням, цикл яких виходить за межі короткострокових інтересів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, незважаючи на те, що нині стали реальністю приватизація, формування інвестиційного й інноваційного ринків, нагальною проблемою інноваційно-інвестиційної діяльності є істотний дефіцит коштів. Адже сьогодні основний капітал знаходиться у комерційних банках, приватних підприємствах, ділків тіньової економіки, а також іноземних інвесторів. Більшість з цих утримувачів капіталів зараз працюють переважно у сфері швидкого обертання коштів. Окрім того, будь-який західний інвестор, перш ніж піти на прямі вкладення власних коштів чи на надання їх у вигляді кредиту, докладно досліджує підприємство, з'ясовує його ділову репутацію, перевіряє персонал — кваліфікацію менеджерів і працівників та ін. Тому важливим моментом у здійсненні інноваційно-інвестиційної діяльності має бути навчання і перепідготовка кадрів.

Реалізація інноваційних проєктів сьогодні може здійснюватись як спеціалізованими науково-технічними організаціями, так і звичайними підприємствами, в тому числі середніми і малими. Однак розвиток цієї діяльності суттєво стримує відсутність попиту на наукомістку вітчизняну продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Література:

1. Борисова С.Е. Интеграция Украины в систему международных инвестиций // Экономика: проблемы теории та практики. Збірник наукових праць. Випуск 177. Том II. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. — С. 397—401.
2. Бубенко П.Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку: монографія. — Харків: НТУ "ХПІ", 2002. — 247 с.
3. Загородня О. Структурна динаміка як фактор інноваційного розвитку національної економіки // Економіка України. — 2009. — № 11. — С. 34—37.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. / С.В. Мочерний (відп. ред.). — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — Т. 1. — 864 с.; Т. 2. — 848 с.
5. Максименко С. Пріоритети регіональної політики // Урядовий кур'єр. — 2009. — 28 верес. — С. 6.
6. Орловська Ю.В. Стратегічне управління інвестиціями в регіональний розвиток. — К.: Знання України, 2004. — 336 с.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2011 р.